

Srpski zločini nad civilnim stanovništvom na petrinjskom području 1991. godine – primjer obitelji Kozbašić

Josipa Maras Kraljević¹

Tijekom Domovinskoga rata Petrinja i petrinjsko područje u velikosrpskoj su agresiji razarani, stanovništvo prognano, mnogi su civili i branitelji ubijeni, a navedeno je područje tijekom jeseni 1991. na posljertku i okupirano. Okupacija je trajala do kolovoza 1995., do „Oluje“. Uz prikaz konteksta situacije uoči počinjenih zločina, u radu će naglasak biti na slučaju ubojstva četveročlane obitelji Kozbašić u okupiranoj Petrinji. Rad je napisan uglavnom na temelju dokumentacije hrvatskih institucija te institucija pobunjenih Srba, a kao bitna dopuna korišteni su literatura i tisak. Petrinjski ugostitelj i medicinska sestra Milan i Gordana Kozbašić, s dvoje osnovnoškolaca, Tamarom i Alenom, ostali su živjeti u Petrinji nakon srpske okupacije grada započete 21. rujna 1991., a ubijeni su početkom studenoga iste godine. Poznati su identiteti dvojice okrivljenika za taj zločin, barem prema podignutoj optužnici na Županijskom sudu u Zagrebu krajem 2018. godine. Temeljito istraživanje takvih kriminalnih djela doprinosi otkrivanju počinitelja zločina i sprječava manipulacije žrtvama i brojkama ubijenih civila tijekom Domovinskoga rata.

Ključne riječi: Petrinja, velikosrpska agresija, zločini nad civilnim osobama, ubijena djeca, obitelj Kozbašić.

1 Josipa Maras Kraljević, prof., viši arhivist, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskoga rata, Marulićev trg 21, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: *josipa.maras@centardomovinskogarata.hr*.

1. Uvod

Na temelju dostupnih dokumenata i tiska hrvatske i srpske provenijencije, postupkom analize i komparacije njihovih sadržaja, pokušat će se prikazati opće političke prilike kao i kontekst koji je doveo do zločina nad civilnim stanovništvom tijekom srpske okupacije petrinjskoga područja. Iako je za potrebe ovoga rada dobiven uvid u spise hrvatskih pravosudnih tijela iz kaznenopravnoga predmeta povezana s optužnicom protiv dvojice okrivljenika za zločin protiv civilnoga stanovništva (konkretno, za ubojstvo četiri člana obitelji Kozbašić), zbog eventualne ugroze sudskoga postupka koji je u tijeku podatci ne će biti u potpunosti izloženi.

Promjena nacionalne strukture stanovništva Petrinje i njezine okolice započela je i prije nametnutoga i velikosrpskim težnjama izazvana rata. Određenim pogodnostima u vidu poticanja zapošljavanja i dobivanja zemljišta doseljavano je stanovništvo srpske nacionalnosti čime je bitno promijenjen odnos hrvatskoga i srpskoga stanovništva. Međutim, upravo je antihrvatska politika paradržavne tvorevine Republike Srpske Krajine (RSK), odnosno zagovaranje stvaranja čiste srpske države u koju bi ušao i, između ostalih, taj dio Banovine, dovelo do protjerivanja, pljačkanja te ubojstava nesrpskoga stanovništva što se može vidjeti iz brojnih dokumenata koji pokazuju osjetan pad broja (uglavnom) Hrvata u okupiranom dijelu Hrvatske. U radu će biti prikazani brojčani podatci o nacionalnom sastavu stanovništva, predratno prosrpsko djelovanje petrinjskih komunističkih vlasti, ratne prilike i politika RSK-a koja je dovela do egzodusa civilnoga stanovništva banovinskih sela isprva prema Petrinji, a nakon okupacije grada i gradskoga stanovništva zajedno s ostalim prognanicima prema slobodnomu i neokupiranomu dijelu Republike Hrvatske. Na primjeru ubijene obitelji Kozbašić u okupiranoj Petrinji, obitelji čiji su članovi bili mješovitoga nacionalnoga podrijetla te dobrog materijalnoga stanja, može se uvidjeti na što se svodila politika srpske paradržave (prijetnje, razbojništva, ubojstva). Okružje u kojem su se događali zločini nad civilima te „alibi“ istrage, ocrtavaju stanje potpuno različito od onoga kakvim su ga željele prikazati pobunjeničke srpske institucije vlasti.

2. Stanovništvo Petrinje i okolice

Petrinja je najveći hrvatski grad na Banovini, smješten oko ušća Petrinjčice u Kupu. Prema popisu stanovništva iz 1991. sam grad je imao 18 706 stanovnika, a općina je imala sveukupno 35 565 ljudi (Popis stanovništva 1991, 154). Uspoređujući statističke podatke o etničkoj strukturi stanovništva u popisima vođenim tijekom XX. stoljeća vidljivo je da je

tek početkom 1990-ih godina broj srpskoga stanovništva u Petrinji bio prvi put nešto veći u odnosu na popisane Hrvate. Tako je 1948. u gradu bilo 4308 Hrvata u odnosu na 735 Srba, da bi se broj Srba već 1961. popeo na 2160 (porast od gotovo 200 %) dok je broj Hrvata doživio porast od svega 26,6 % (Čačić-Kumpes i Nejašmić, 1991, 144). Uoči Domovinskoga rata broj Hrvata u gradu Petrinji iznosio je 7662, dok je Srba bilo 8445 (razlika u korist srpskoga stanovništva bila je u 783 osobe). Na razini općine (ubrajajući i sam grad) broj hrvatske populacije u odnosu na srpsku bio je 15 790 : 15 969 (Popis stanovništva 1991, 154).

Uzroke takvih promjena u nacionalnoj strukturi u Petrinji i općini treba potražiti na više mjesta. Porast broja Srba ne može se objasniti tek činjenicom prirodnoga priraštaja u općini jer je iznadprosječan za to područje. Naime, prema nekim autorima povećanje broja Srba u drugoj polovici XX. stoljeća može se pripisati doseljenicima i to čak 75 %, dok se svega 25 % povećanja odnosi na prirodni priraštaj (Čačić-Kumpes i Nejašmić, 1991, 138). Važno je naglasiti da je nakon zatiranja Hrvatskoga proljeća i posljedica koje su nakon toga uslijedile također vidljiv pad broja stanovnika hrvatske nacionalnosti u petrinjskom kraju, dok je broj Srba porastao (Golec, 2014, 546). Dolazi do nacionalizacije zemljišta koje općinske vlasti proglašavaju građevinskim te ih dijele zaslužnim pojedincima prema (političkoj?) podobnosti.² Prema kolokvijalnim nazivima novonastalih naselja na tim područjima kao što je naziv „Mala Srbija“ jasno je koja je nacionalna struktura tamo doseljena (Golec, 2014, 543). Sam Borislav Mikelić³ pohvalio se da je on zaslužan za izgradnju toga naselja jer je poticao doseljavanje Srba u Petrinju (Zorić, 1994; Barić, 2005, 252). Pojedini autori takvo naseljavanje nazivaju i „tihom planskom migracijom“ odnosno kolonizacijom (Čačić-Kumpes i Nejašmić, 1991, 138). Tomu u prilog ide i činjenica da su čelni ljudi Mesne industrije „Gavrilović“ bili Srbi koji su prema argumentu političke moći mogli zapošljavati koga su htjeli i time privlačiti nova doseljavanja u petrinjski kraj. Isto je vrijedilo i za još neka jaka petrinjska poduzeća poput „Slavijatransa“ i „Prometa“ (Čačić-Kumpes i Nejašmić, 1991, 141). Doseljavalo se iz ostalih hrvatskih nerazvijenih općina u Petrinju, a u nešto manjem postotku i iz ostalih jugoslavenskih

2 Prema podacima iz 1987. dodijeljeno je 74 % zemljišta osobama srpske nacionalnosti (Čačić-Kumpes, Nejašmić, 1991, 145). Što se tiče nacionalne pripadnosti u Savezu komunista Jugoslavije podaci iz 1981. govore da je svaki šesti Srbin i tek svaki deseti Hrvat bio njegov član, a što se tiče udjela Srba u hrvatskom SK bio je od 41 % (lipnja 1945.) nakon čega slijedi pad, 21,6 % (1986.). To je i dalje bilo više nego što je odgovaralo postotku njihova udjela u sveukupnom stanovništvu tadašnje SR Hrvatske (Radelić i drugi, 2006, 62, 76).

3 Direktor poduzeća „Gavrilović“ u Petrinji tijekom 1980-ih i kasnije premijer tzv. Republike Srpske Krajine.

republika (Čačić-Kumpes i Nejašmić, 1991, 138, 142). U isto vrijeme trend je iseljavanja većega broja Hrvata (Čačić-Kumpes i Nejašmić, 1991, 144), a često se radilo o odlascima na „privremeni rad“ u inozemstvo. Stoga ne čudi da je prema zadnjemu predratnomu popisu stanovništva 1991. broj Srba u samom gradu nadmašio broj Hrvata u, do tada, gradu s većinskim hrvatskim stanovništvom.

Postotak Hrvata u prigradskim naseljima Petrinje (u 31 od 56 naselja) i dalje je bio nešto veći nego postotak Srba, otprilike 48,2 % Hrvata u odnosu na 44,6 % Srba (Popis stanovništva 1991, 154-157). Riječ je o sljedećim naseljima: Brest Pokupski, Donja Budičina⁴, Donje i Gornje Mokrice, Dragotinci, Dumače, Glinska Poljana, Gora, Graberje, Hrastovica, Hrvatski Čuntić⁵, Kraljevčani⁶, Križ Hrastovački, Letovanci, Madžari, Mala Gorica, Međurače, Moščenica, Nebojan, Nova Drenčina, Novi Farkašić, Novo Selište, Pecki⁷, Prnjavor Čuntićki, Sibić, Slana, Srednje Mokrice, Strašnik, Taborište, Vratečko i Župić.

3. Situacija u Petrinji i na Banovini uoči Domovinskoga rata

Nakon svrgavanja komunističkih sustava u istočnoj i srednjoj Europi došlo je do ispita postojanosti komunizma u ondašnjoj SFRJ. Slovenija i Hrvatske zahtijevale su i očekivale određene demokratske promjene, ali to je sprječavao srbijanski politički vrh pa je došlo do raspada prvo partijskoga zajedništva, a zatim su slijedile i druge promjene. Stvaranjem zakonskih osnova za osnivanje političkih stranaka raznih profila i za uspostavu novoga demokratskoga sustava, u Hrvatskoj su se tijekom travnja i svibnja

4 Mjesto gdje je, prema postojećim podacima, 5. srpnja 1991. ubijena prva civilna žrtva u petrinjskom kraju, 16-godišnja Josipa Kožić (HMDCDR, Baza smrtno stradalih i nestalih u Domovinskom ratu; Botica i dr., 1992, 86). Svjedočanstvo o zločinu opisala je sestra ubijene Josipe, Snježana Kožić, koja je tijekom napada na njihovo vozilo ranjena kao i njezin mladić Vlado Dumbović (Slišković, 2007, 19-23). Pisanomu prosvjedu župnika Vlade Košića iz župe Hrastovica povodom ubojstva J. Kožić pridružili su se i župljani ne samo Hrastovice već i Petrinje i Gore zajedno s njihovim župnicima („Prosvjed povodom četničkog ubijanja“, 1991).

5 Prema službenoj zabilješci Policijske stanice Petrinja, Hrvatski Čuntić je istoga dana kad i Kraljevčani, 14. kolovoza, pretrpio jak napad. Prema izjavama svjedoka njega su izvršile mlađe osobe u maskiranim uniformama s oznakama „SAO Krajina“. (HR-HDA-1745-MUP RH-Operativni štab, Dnevna izvješća, br. 1.2.254. Službena zabilješka PS Petrinja, 15.8.1991.).

6 Kraljevčani, selo u kojem su srpski pobunjenici izvršili pokolj hrvatskih civila mahom starije dobi, 14. kolovoza 1991. (HMDCDR, Baza smrtno stradalih i nestalih u Domovinskom ratu; Botica i dr., 1992, 89).

7 Pecki, mjesto pokolja Hrvata, 16. kolovoza 1991. (HMDCDR, Baza smrtno stradalih i nestalih u Domovinskom ratu; Botica i dr., 1992, 89).

1990. održali prvi višestranački izbori za najviše zakonodavno tijelo i za lokalna predstavnička tijela vlasti. Na višoj, uvjetno rečeno državnoj, razini Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) ostvarila je pobjedu, dok je na lokalnim razinama bilo politički šaroliko.

U Petrinji su na izbore izišle sljedeće stranke sa svojim kandidatima ili u nekoj od koalicija: Savez komunista Hrvatske – Stranka demokratskih promjena (SKH-SDP), Koalicija narodnoga sporazuma (unutar koje je HSLŠ imao značajnu ulogu), Socijaldemokratski savez Hrvatske/Jugoslavije, Socijalistički savez – Savez socijalista Hrvatske te nezavisni kandidati. Do izbora, u Petrinji se je još uspjela osnovati i Stranka Jugoslavena. Odsustvo HDZ-a i Srpske demokratske stranke (SDS) na izborima u petrinjskom kraju lako je objašnjivo činjenicom da su ogranci navedenih stranaka osnovani tek iza izbora, HDZ-a 14. lipnja, odnosno 23. lipnja SDS-a (Golec, 2014, 536, 537).

Na izborima je pobijedila stranka reformiranih komunista, SKH-SDP, koja je time dobila većinu u Skupštini općine, a dali su i zastupnike za Sabor SR⁸ Hrvatske (Golec, 2014, 536). Predvodnici pobjede s njihove liste bili su Berislav Ličina (za Društveno-političko vijeće/DPV), Darko Bakarić (Vijeće općina/VO) i Jovo Vukobrat (Vijeće udruženoga rada/VUR). S obzirom na ranije napisano o povezanosti srpskoga stanovništva s pogodnostima prijašnjega partijskoga sustava ne čudi pobjeda gore navedenih kandidata SKH-SDP-a (makar kroz ponavljanje izbora u dva slučaja – DPV i VUR). Dodatno, pobjedu tih stranaka objašnjava i činjenica da su stranke sa srpskim (pa dijelom i jugoslavenskim) predznakom osnovane nakon izbora. Izbore je komentirao i čelni čovjek Srpske demokratske stranke (SDS) Jovan Rašković izjavivši za beogradsku *Politiku* da je SKH-SDP dobro prošao na izborima upravo zbog srpskih glasova, ali da Srbi koji su u tom trenutku “glasali za SKH-SDP nisu racionalno dali svoj glas na izborima” (Knežević, 2011, 17). Broj odbornika u petrinjskoj općinskoj Skupštini razvrstanih prema nacionalnosti izgledao je sljedeće: od ukupno 88 odbornika za koje su dostavljena izvješća bilo je 38 Srba, 34 Hrvata, 11 Jugoslavena, jedan Crnogorac, jedan se izjasnio prema regionalnoj pripadnosti te dvojica nisu odgovorili (Izbori 1990, 1991, 50).

U lipnju 1990., nakon održanih izbora, osnovana je podružnica SDS-a na čelu s Rajkom Lasićem (Golec, 2014, 537) i u kolovozu iste godine Socijalistička partija Hrvatske – Partija jugoslavenske orijentacije koju je osnovao odmetnuti član SKH-SDP Borislav Mikelić (Golec, 2014, 537; Barić, 2005, 56). Također su poznati slučajevi prelaska članova srpske

8 Ustavnim amandmanima 25. srpnja 1990., uklanja se, uz još mnoge izmjene, pridjev „socijalistički“ iz naziva države i institucija.

nacionalnosti iz SKH-SDP u Mikelićevu Socijalističku partiju kao što je učinio Dušan Prečanica (Sekula Gibač i Vučur, 2018, 30), potpredsjednik petrinjske Skupštine (Kaličanin, 1996, 408).

Politički zahtjevi srpskih političara podizali su ratne tenzije u svim nacionalno mješovitim područjima u Hrvatskoj tako da ni Banovina nije ostala imuna na „događanja naroda“. Krajem srpnja 1990. održan je skup Srba u Srbu na kojem je aklamacijom potvrđeno donošenje „Deklaracije o suverenosti i autonomiji srpskog naroda“ uz zahtijevanje održavanja referenduma srpskoga naroda o autonomiji. Uoči nelegalnoga izjašnjavanja o „srpskoj autonomiji“ organizirane su i postavljene barikade i prepreke na prometnicama dalmatinskoga zaleđa i Like te se nakon toga kninskoga scenarija „balvan revolucije“ slično pokušalo organizirati i u petrinjskom kraju. Naime, krajem rujna 1990. hrvatske su vlasti suočavajući se sa sve kompliciranijom političkom situacijom donijele odluku da se iz svih Stanica javne sigurnosti (SJS) povuče 60 % naoružanja pričuvnoga sastava policije. Naoružanje je bilo namijenjeno za naoružavanje tek stvorenih specijalnih jedinica policije (Nazor i dr., 2011, 23). Ta je odluka 27./28. rujna 1990. izazvala pobunu između ostalih i petrinjskih Srba vođenih uputama lokalnih članova SDS-a (Sekula Gibač i Vučur, 2018, 29; Gajdek, 2008, 57). Oko zgrade SJS Petrinja okupilo se mnoštvo Srba, a dio njih je provalio u Stanicu i oteo dio naoružanja. Prema izvješću o sigurnosnoj situaciji u Hrvatskoj zamjenika ministra unutrašnjih poslova Perice Juriča, koje je iznio zastupnicima u Hrvatskom saboru, iz policijskih postaja u Petrinji, Glini i Dvoru na Uni oteta je značajna količina naoružanja i municije, a zanemarivo malo je vraćeno.⁹ Iz Zagreba je poslana postrojba Antiteroristička jedinica (ATJ) Lučko koja je smirila napetu situaciju i rastjerala prosvjednike, dok je JNA pružila „utočište“ organizatorima i dijelu prosvjednika u vojarni Šamarica (Gajdek, 2008, 57, 60). Dok su političke stranke s hrvatskim predznakom pokušale preko javnih glasila smiriti pučanstvo na Banovini pozivajući na miran suživot Hrvata i Srba, za to je vrijeme Borislav Mikelić organizirao prosvjedni skup u Banskome Grabovcu gdje su se pred okupljenim Srbima pojavili mnogi govornici iz njegove Socijalističke partije i SDS-a koji su pred okupljenima naglasili da se srpski narod bori protiv „vatičanskih ustaša“ (Gajdek, 2008, 63) što zasigurno nije pridonosilo smirivanju napete atmosfere.

Na samom završetku 1990. pobunjeni su Srbi proglasili stvaranje SAO Krajine koja je obuhvatila općine sa znatnim udjelom građana srpske

9 Konkretno, radilo se o 25 puškomitraljeza, 75 pušaka, 157 pištolja i preko 59 000 komada municije, a vraćeno je svega jedan puškomitraljez, tri puške i 365 metaka (Gajdek, 2008, 66).

narodnosti u Dalmaciji i Lici te na Banovini i Kordunu. Uz agresivnu antihrvatsku retoriku, poticaje iz Knina (Beograda), podršku JNA i oteto naoružanje hrvatske Teritorijalne obrane (TO) i policijskih postaja, godina koja je slijedila (1991.) nije obećavala ništa dobro. Nakon što je vodstvo pobunjenih Srba već ranije donijelo odluke o odvajanju tzv. SAO Krajine od Republike Hrvatske i njezinu pripojenju Srbiji, 12. svibnja 1991. započelo je formalno izjašnjavanje srpskoga naroda „o prisajedinjenju SAO Krajine Republici Srbiji”¹⁰ da bi se opravdala ishitrenost ranije donesenih odluka. Izjašnjavanje je organizirano na području određenih hrvatskih općina koje su prema shvaćanju pobunjenih Srba bile na području SAO Krajine, a među njima je bila i Petrinja (Rupić, Knjiga 2, 2007, 172-177).¹¹ Odaziv je bio velik, a „za prisajedinjenje” izjasnilo se 99,80 % glasača (Nazor, 2011, 276). Time su zapravo potvrdili svoju odluku o odvajanju određenih hrvatskih teritorija za ideju stvaranja svesrpske države.

Što se tiče politike pobunjenih Srba na Banovini u tom razdoblju, u Donjoj je Bačugi 5. svibnja 1991. konstituirana Skupština mjesnih zajednica s većinskim srpskim stanovništvom općine Petrinja uz istovremeno donošenje odluke o pripajanju tih mjesnih zajednica SAO Krajini (Barić, 2005, 96-97). U kolovozu iste godine Skupština općine Petrinja na čelu s predsjednikom Radovanom Maljkovićem donosi odluku o „odvajanju opštine Petrinja od Republike Hrvatske“ te da ista ostaje „kao dio Krajine u sastavu jugoslavenske federacije“ (HR-HMDCDR-84-SO Petrinja, kut. 1, „Odluka o odvajanju opštine Petrinje od Republike Hrvatske“, broj 2-83/91, 18. 8. 1991.). Nakon okupacije grada, srpske paravlasti donijele su odluku o imenovanju petrinjskih delegata za Skupštinu SAO Krajine u Kninu.¹²

10 Riječ je o provođenju izjašnjavanja na temelju „prava naroda na samoopredeljenje“ koje su Srbi zagovarali da bi time dokazali da imaju pravo na odvajanje dijela legalnoga teritorija hrvatske države i pripajanje istoga Srbiji. U tom smislu je i „Komisija za provođenje referenduma opštine Gračac“ objavila *Proglas* početkom svibnja, a čiji bi tekst odgovarao bilo kojoj od općina na kojima je provedeno izjašnjavanje „o prisajedinjenju“ (Rupić, Knjiga 2, 2007, 168, 169). Kao podsjetnik na izjašnjavanje, pobunjeni su Srbi izradili i plakat s natpisom na ćirilici: „Srpski narod u jednoj državi ZA PRISAJEDINJENJE, 12.5.1991.“ (Nazor, 2011, 62).

11 „Centralna komisija za sprovođenje referenduma na području SAO Krajine“ u svom *Izveštaju* navodi da je referendum organiziran u sljedećim općinama: Benkovac, Vojnić, Vrginmost, Donji Lapac, Dvor na Uni, Glina, Gračac, Korenica, Kostajnica, Knin i Obrovac. Što se tiče Petrinje, nju su zajedno sa Siskom, podveli pod „Zajednicu srpskih mjesnih zajednica Opština Petrinja i Sisak“. Dio glasova iz Vojnića, Vrginmosta, Benkovca, Gline te sveukupni glasovi iz Pakraca tretirali su se kao plebiscitarno izjašnjavanje (16 555 glasova).

12 To su bili: Jovo Ranić, Spiros Kostić, Miloš Cvetković, Đuro Dedić, Dragan Sanader, Milan Šteković i Dragan Vojnović (HR-HMDCDR-84-SO Petrinja, kut. 1, „Odluka o imenovanju delegata za Skupštinu SAO Krajine“, broj 2-13/91, 25. 9. 1991).

4. Petrinja i okolica 1991. – ratne okolnosti i okupacija

Prema podacima iz službene zabilješke Policijske stanice (PS) Petrinja, sredinom srpnja 1991. u petrinjskom je garnizonu¹³ zapažen veći broj građana koje je JNA podigla kao rezervni sastav odnosno kako se navodi, kao „teritorijalce“. Isto tako, planirano je da ih bude oko 400, ali se je odazvalo svega 200 građana. Zamijećeno je također da se s pozvanim „teritorijalcima“ vrši obuka na teškom naoružanju (HR-HDA-1745-MUP RH-Operativni štab, Dnevna izvješća, br. 1.2.183. Službena zabilješka PS Petrinja, 17.7.1991). Djelatnicima PS Petrinja dojavljeno je da se samo čeka odobrenje Saveznoga sekretarijata za narodnu obranu (SSNO) – Generalštaba (Oružanih snaga SFRJ) iz Beograda odnosno generala Veljka Kadijevića¹⁴ kojim se odobrava napad na navedenu policijsku stanicu što je, prema zahtjevu iz petrinjskoga garnizona, nužno jer „mupovci ugrožavaju goloruki srpski narod na ovim područjima“ (HR-HDA-1745-MUP RH-Operativni štab, Dnevna izvješća, br. 1.2.183. Službena zabilješka PS Petrinja, 17.7.1991.). Do kraja kolovoza 1991. Petrinja je uglavnom bila pošteđena srpskih napada vjerojatno jer je u gradu bilo najveće uporište JNA na Banovini (čak dvije vojarne, Šamarica i *Vasilj Gaćeša*). Krajem kolovoza stanje se pogoršalo. Napadnuta je policijska postaja 25. kolovoza 1991. iz vojarne Šamarica, pri čem je učinjena velika materijalna šteta. Otprilike tjedan dana poslije, 2. rujna, JNA¹⁵ je pokušala zauzeti Petrinju. Nije uspjela, no zauzela je brdo Slatinu i ostavila hrvatske snage bez oslonca na Sisak (Marijan, 2016, 127-128). Još jedan napad, minobacački i topovski, zabilježen je 13. rujna. Napad je izvršen iz vojarne *Vasilj Gaćeša*, pucalo se po civilnim objektima, a najviše je stradalo samo središte grada („Opet napad na Petrinju“, 1991). Slično izvještava i petrinjski Centar za obavješćivanje za sljedeći dan, 14. rujna. U izvješću se navode podatci o pljačkanju i paljenju kuća, ne samo Hrvata nego i Srba koji su iskazali lojalnost hrvatskoj državi (HR-HDA-1745-MUP RH-Operativni štab, Dnevna izvješća, br. 1.2.338. Centar za obavješćivanje Petrinja, 15.9.1991).

13 Zapovjednik garnizona u to vrijeme bio je Đorđe Stojanović, a Slobodan Tarbuk preuzima dužnost 10. kolovoza 1991. godine. Komanda garnizona bila je smještena unutar vojarne *Vasilj Gaćeša* (Gajdek, 2008, 61, 149).

14 Iz službene zabilješke nije potpuno jasno komu je zapravo upućen zahtjev da se odobri napad jer na čelu Generalštaba Oružanih snaga SFRJ bio je Blagoje Adžić, a SSNO-a Veljko Kadijević.

15 Prema izvješću Republičkoga centra za obavješćivanje (RCO) Petrinja, iz vojarne *Vasilj Gaćeša* tuklo se topovima u trajanju od otprilike 30 minuta (HR-HDA-1745-MUP RH-Operativni štab, Dnevna izvješća, br. 1.2.303. Republički Centar za obavješćivanje Petrinja, 2.9.1991.)

Nakon ljeta 1991. koje je pokazalo naličje „borbe za goloruki srpski narod i srpsku državu“ osobito u selima Kraljevčani i Pecki u kojima su masakrirani hrvatski civili, u Petrinju je izbjeglo prognano hrvatsko stanovništvo.¹⁶ Tamo su privremeno pronašli novi dom, no već tijekom rujna uslijedili su žestoki napadi¹⁷ i okupacija grada koja započinje 21. rujna te mnogobrojni Hrvati napuštaju Petrinju i odlaze u slobodne dijelove hrvatske države (Golec, 2014, 547). Prema „Izvješću Vlade RH“ od 26. lipnja 1998. bio je to jedan od najvećih izbjegličkih valova, a broj prognanika zabilježen s područja petrinjske općine iznosi 11 450 (Izvješće Vlade Republike Hrvatske, 1998). Već spomenuti Radovan Maljković iznosi podatke (iako se u dopisu ne navodi na temelju kojih činjenica je došao do tih tvrdnji) da je do početka prosinca 1991. na području općine Petrinja zabilježen broj od 20 000 stanovnika te da se taj broj svakodnevno povećava (HR-HMDCDR-84-SO Petrinja, kut. 1, „Dopis o broju stanovnika opštine Petrinja“, broj 2-131/91, 3. 12. 1991.). Uspoređujući taj podatak s podatkom u „Popisu stanovništva Republičkog zavoda za statistiku za 1991.“ kojim se navodi da je broj stanovnika u petrinjskoj općini iznosio 35 565 i više je nego primjetna razlika od otprilike 14 tisuća ljudi.

Bezobzirnost srpskih okupatorskih vlasti dokazuju i sljedeće odluke odnosno rješenja petrinjskoga Ratnoga predsjedništva. Naime, u listopadu 1991. osnovane su dvije komisije koje su imale zadatak „pobrinuti se“ za imovinu protjeranih Hrvata: jedna komisija bila je zadužena za popis „napuštenih društvenih i privatnih kuća i stanova na području opštine Petrinja“. Zadatak je Komisije bio napraviti popis navedenih objekata na temelju odluke Ratnoga predsjedništva o mobilizaciji privatnih kuća i stanova koja nosi isti datum kao i ustanovljavanje Komisije (HR-HMDCDR-84-SO Petrinja, kut. 2, „Rješenje o imenovanju Komisije za popis napuštenih kuća i stanova na području opštine Petrinja, broj 2-35/91, 25. 10 1991). Zadatci druge komisije, „Komisije za deložaciju“, bili su pregledavanje nasilno useljenih stambenih objekata, utvrđivanje činjeničnoga stanja, izvršenje deložacije nasilno useljenih osoba iz navedenih objekata

16 Tako se u dopisu Skupštine općine Petrinja od 15. srpnja 1991. upućenom Saboru i Vladi RH, MUP-u RH, MORH-u te potpredsjedniku Sabora RH može pronaći podatak da je do navedenoga datuma oko 470 građana Kraljevčana, Dragotinaca, Čuntića i Prnjavora (Čuntićkoga) moralo napustiti svoja mjesta te pronaći smještaj uglavnom u Petrinji (HR-HDA-1745-MUP RH-Operativni štab, Dnevna izvješća, br. 1.2.176, Skupština općine Petrinja, 15.7.1991.)

17 Prema podacima koje je RCO Petrinja poslao Operativnomu štabu MUP-a, već je 10. rujna veći dio Petrinje bio zauzet, još su se jedino u središtu grada hrvatske postrojbe odupirale napadima, a stanovništvo je napustilo grad (HR-HDA-1745-MUP RH-Operativni štab, Dnevna izvješća, br. 1.2.327. Službena zabilježka PS Petrinja, 10.9.1991.).

uz obvezu „obavještanja vlasnika stanova i nadležnih organa opštine Petrinja“ (HR-HMDCDR-84-SO Petrinja, kut. 1, „Rješenje o imenovanju Komisije za deložaciju“, broj 2-34/91, 25. 10 1991.). Dokumenti su to koji sugeriraju da se je poštilo prava vlasništva, međutim, unutar pregledane dokumentacije RSK s područja „Skupštine opštine Petrinja“ nema pronađenih podataka makar o jednom takvom izvršenom zadatku.

U Petrinji je od ukupno 12 163 stana uništeno više od pola, čak 7083 stambene jedinice što iznosi 58 % stambenoga fonda (Pavković, 1997, 86). Prema podacima koje je iznijela Komanda 39. korpusa Srpske vojske Krajine (SVK) u listopadu 1993. u Petrinji i okolici ostalo je oko 120 (1, op.a.) od otprilike 8000, prijeratnih, Hrvata (Barić, 2005, 390). Za cjelokupni teritorij RSK¹⁸ Glavni štab SVK također 1993. (ali u lipnju) oprezno iznosi podatak o preostalim Hrvatima: od 433 595 stanovnika 7 % čine Hrvati, 2 % „ostali“, a ostatak stanovništva su Srbi (Barić, 2005, 172). S obzirom na brojčane pokazatelje jasno je da je cilj, etnički očišćeni teritorij od Hrvata i ostaloga nesrpskoga stanovništva, bio postignut. Povjesničar Barić zabilježio je da je Petrinja više stradala nakon okupacije jer dolazi do paleži i uništavanja grada, pa navodi izjavu jedne Petrinjke: „Do izlaska Ustaša iz ovog grada Petrinja je pretrpjela neznatna oštećenja, sada je Petrinja porušeni i popaljeni grad.“ (Barić, 2005, 421). U „Proglašenju stanovništvu Petrinje“ Ratnoga predsjedništva Petrinje od 25. rujna 1991. također se navodi da je grad nastradao nakon srpske okupacije odnosno da dolazi do pljačke i paljenja napuštenih hrvatskih kuća uz druge oblike nasilja. Početkom 1992. na Radiju Slobodna Petrinja pročitano je proglašenje kojim se osuđuje učestalo nasilništvo i uništavanje imovine te se naglašava da je za te kriminalne radnje („koje čine sramotu srpskom narodu pred čitavim svijetom i ogromnu štetu RSK“) predviđena i zatvorska kazna od šest mjeseci do pet godina (Barić, 2005, 331-332). Ako ništa drugo, barem su formalno osudili uništavanje grada.

Na Banovini je djelovalo nekoliko privatnih paravojnih sastava od kojih su najpoznatije skupine Steve Borojevića i Siniše Martića Šilta¹⁹ uz još mnoge druge poput grupa Steve Bunčića Stiva,²⁰ Dragana Sanadera... Brojke pokazuju da je do kraja rujna 1991. bilo gotovo 7000 pobunjenika, a sredinom siječnja 1992. u sastavu JNA i manevarskom dijelu TO-a bio je

18 Odnosi se na okupirani dio Dalmacije, Like, Korduna, Banovine, zapadne i istočne Slavonije, Baranje i zapadnoga Srijema.

19 Više o navedenim osobama i djelovanju njihovih paravojnih skupina, v. Barić, 2005, 334-341.

20 Stevo Bunčić Stiv dao je zanimljive i korisne opservacije u intervjuu glinskim novinama o svom ratnom putu, napadima na Petrinju, zapovjednicima i statusu koji ima (Pjevalica, 1992).

više od 11 000 vojnika JNA odnosno srpskih pobunjenika (Marijan, 2016, 122-123). Nakon okupacije Petrinje u rujnu 1991., Srbi se nisu zaustavili samo na progonu Hrvata već su, prema izvješću banijskoga odjela Službe državne bezbednosti (SDB) iz prosinca 1991., ubijene mnoge hrvatske obitelji u gradu, a za zločin su, kako navode, krivi „ljudi u vojnim uniformama“, a čak se i prijetilo djelatniku SDB-a da ne istražuje to „da ne bi prošao isto tako“ (Rupić, 2007, 574; Barić, 2005, 373-374). Srpske policijske snage u okupiranoj Petrinji (pripadnici Stanice javne bezbjednosti – SJB)²¹ imale su pune ruke posla sa svojim svakodnevnim zaduženjima i problemima s kriminalom,²² a uz to su srpski policajci tijekom 1992. sudjelovali u borbama na posavskom „koridoru“. Dodatno je poteškoće pričinjavao i malen broj pripadnika policije, napadi na njih izvan službenoga radnoga vremena, pritisci da ne poduzimaju korake u suzbijanju kriminala i sl. (Barić, 2005, 343, 346-347).

5. Zločin nad obitelji Kozbašić u Petrinji

Stradala obitelj Kozbašić nije jedina obitelj ubijena tijekom velikosrpske agresije pa je tako krajem 1991. godine ubijena obitelj Jurić u okupiranom selu Kostrići (općina Majur) na Banovini, u studenom iste godine stradala je tročlana obitelj Aleksander za vrijeme napada JNA i srpskih paravojskih postrojbi na Vukovar, a početkom 1992., tijekom okupacije, ubijena je četveročlana obitelj Čengić u zaseoku Šašići kraj Ervenika (Baze smrtno stradalih i nestalih u Domovinskom ratu, HMDCDR). To su samo neki od primjera počinjenih zločina pobunjenih Srba i JNA nad čitavim obiteljima, tijekom okupacije dijela hrvatskoga teritorija ili neposredno prije.

Za ubojstvo obitelji Kozbašić Županijsko Državno odvjetništvo (ŽDO) Zagreb na Županijskom sudu u Zagrebu podiglo je 27. rujna 2018. optužnicu protiv dvojice okrivljenika, danas državljana Republike Srbije, zbog kaznenoga djela ratnoga zločina protiv civilnoga stanovništva, kažnjivo

21 Radi se o „miliciji“ pod nadležnošću kninskoga Ministarstva unutrašnjih poslova. Već u siječnju 1991. osnovan je u Kninu Sekretarijat unutrašnjih poslova (SUP) SAO Krajine koji obavlja poslove javne sigurnosti i unutarnje poslove, a u svakoj općini SAO Krajine trebala je djelovati „Stanica javne bezb(j)ednosti“. Tijekom kolovoza 1991. organizirali su se prema „Zakonu o unutrašnjim poslovima Republike Srbije“, a tek u veljači 1992. izglasan je „Zakon o unutrašnjim poslovima RSK“, čijim je zakonskim odredbama regulirano da je MUP-u RSK podređeno sedam sekretarijata unutrašnjih poslova. Za područje Banovine bio je nadležan SUP Glina. (Barić, 2005, 344; Ružić, 2017, 35).

22 SJB Petrinja 9. studenoga donosi Operativni plan rada koji je uključivao blisku suradnju sa Službom bezbednosti JNA. (HR-HMDCDR-70-SJB Petrinja, kut. 1., Operativni plan rada“, 9.11.1991).

po članku 120., stavak 1. Osnovnoga krivičnoga zakona RH („Priopćenje DORH-a o podizanju optužnice“, 2018).

Optužuje ih se da su s 4. na 5. studenoga 1991. u Petrinji, koja je tada već bila pod okupacijom pobunjenih Srba, kao pripadnici specijalnih jedinica milicije SAO Krajine²³ došli do kuće obitelji Kozbašić u Ulici Ivana Meštrovića te pucnjevima iz vatrenoga oružja ubili dvoje djece, devetogodišnjega Alena i trinaestogodišnju Tamaru te njihove roditelje Milana i Gordanu. Uz to, tereti ih se da su nakon ubojstva napustili mjesto zločina uzevši pri tom i predmete u vlasništvu ubijenoga Milana, a uočeni su na jednom od njih nakon ubojstva. Kao jedan od mogućih razloga ubojstva navodi se da je jednomu od okrivljenika ubijen sin u Petrinji u rujnu 1991. tijekom borbi s hrvatskim obrambenim postrojbama te je zato iz osвете ubio obitelj Kozbašić (ubijeni je Milan imao hrvatske korijene). Optužnica se temelji na iskazima desetak posrednih svjedoka (susjeda, rođaka, nekadašnjih policijskih službenika RSK...), službenim zabilješkama SJB Petrinja, „Krivičnoj prijavi“ SJB Petrinja MUP-a Krajine, „Zapisniku o uviđaju“ SJB Petrinja te na izvratku iz „Dnevnika događaja“ SJB Petrinja („Optužnica“, ŽDORH). Uključeni su i iskazi okrivljenika koji su ispitani na Odjelu za ratne zločine Višega suda u Beogradu u kojima obojica poriču odgovornost za počinjeni zločin.²⁴

Obitelj Kozbašić bila je mješovitoga nacionalnoga podrijetla (hrvatsko-srpskoga): otac Milan, bavio se ugostiteljstvom te je držao lokal „Ima dana“ u Petrinji. Zatvorio ga je krajem srpnja 1991. zbog sve opasnije situacije u gradu, a prema najmodavatelju prostora izvršio je sve svoje financijske obveze čak i za pola godine unaprijed. Prema iskazima svjedoka tijekom rujna prostore lokala u kojima je još bilo zaliha pića uzurpirala je paravojna skupina tzv. Stivova grupa, odnosno grupa Steve Bunčića („Službena zabilješka“, PP Petrinja, 2004). Majka Gordana, podrijetlom

23 Iako je Skupština SAO Krajine osnovala „jedinicu za specijalne namjene MUP-a SAO Krajine“ već 29. svibnja 1991., podređenu Ministarstvu obrane, pitanje je jesu li okrivljenici zaista bili pripadnici „specijalne jedinice milicije SAO Krajine“ ili su bili članovi paravojskih (zapravo kriminalnih) skupina s toga područja, a koje su tako sebe nazivale dajući time sebi veći značaj nego što su uistinu imali. Početkom 1992. započinje osnivanje postrojbi Posebnih jedinica milicije koje su bile pod ingerencijom MUP-a (vidi više u: Barić, 2005, 106, 334, 348-353).

24 Na upit autorice ovoga teksta o sudskom postupku koji se vodi protiv okrivljenika za navedeni zločin, iz ŽDO Zagreb odgovoreno je da je podignuta optužnica protiv dvojice okrivljenika (uz navođenje njihovih imena), ali zbog zakonskih ograničenja o zaštiti osobnih podataka imena nisu javno dostupna. Također, autorica je dobila uvid u određene spise, ali će se ograničiti na korištenje činjenica koje su javno dostupne kroz dokumente nekadašnjih institucija vlasti pobunjenih Srba te određenih hrvatskih dokumenata, a koji ne bi trebali ugroziti sudski postupak koji je u tijeku. Citirani dokumenti dio su spisa „Optužnice“, ukoliko nije drukčije navedeno.

Srpkinja iz Gornje Sanice iz općine Ključ u Bosni i Hercegovini, radila je u Petrinji kao medicinska sestra. Djeca, Tamara i Alen, pohađala su osnovnu školu. Na zahtjev Gordanina oca, Nikole Grbića, srpske vlasti u Petrinji dopustile su prijevoz posmrtnih ostataka ubijenih²⁵ na pokop u Gornju Sanicu. „Dozvolu“ je izdao nadležni sanitarni inspektor 7. studenoga (HR-HMDCDR-84-SO Petrinja, kut. 1, „Dozvola za prijenos posmrtnih ostataka“, broj 2/63/91, 7. 11. 1991.).

Prema nekim iskazima djeca su od kraja rujna 1991. zbog teške i opasne situacije u Petrinji boravila kod bake i djeda u Gornjoj Sanici. Na dan ubojstva, u jutarnjim satima, po njih je došla njihova majka te su se vratili u Petrinju („Službena zabilješka“, V. policijska postaja Petrinja, 2000). Sljedećega dana, 5. studenoga, susjedi su u rano jutro pronašli tijela ubijenih, nakon čega je pozvana policija („Dnevnik događaja Stanice javne bezbednosti Petrinja“, 1991). Djelatnici SJB Petrinje sačinili su „Zapisnik o uviđaju“ na pet stranica s detaljnim opisom eksterijera i interijera kuće te opisima stanja u kojem su zatekli ubijene. Prema podacima pregled mjesta zločina trajao je od 7,40 do 9,30 sati, a potpisuju ga Stevo Čalić i Radoslav Tarbuk. Evidentirano je da su žrtve ubijene pucnjem iz vatrenoga oružja jer je na mjestu zločina pronađena jedna čahura 7,65 mm (najvjerojatnije se radi o pištolju s obzirom na kalibar metka, op.a.). Ubijeni su iz blizine, pucanjem u glavu, a kraj tijela djece i žene (odnosno na njihovim tijelima) pronađeni su jastuci kroz koje se pucalo. U „Zapisniku“ je zabilježeno da mjesto zločina nije osigurano do dolaska ekipe za očevid, ali da je ipak ostalo „nepromijenjeno“. Također se navodi, da je mjesto zločina fotografirano,²⁶ ali nije skicirano te da nisu „izuzeti mikro tragovi i tragovi krvi zbog nedostatka stručne osobe“ („Zapisnik o uviđaju“, 1991). I u „Dnevniku događaja“ SJB Petrinje navedeno je da su pronađena tijela članova obitelji Kozbašić, ubijenih iz vatrenoga oružja pucanjem u glavu te da je pronađena, već spomenuta, jedna čahura od 7,65 mm („Dnevnik događaja“, 1991).

Isti je dan, 5. studenoga, SJB Petrinja na temelju „Zapisnika“ s izvršenoga očevida, nalaza liječnika,²⁷ fotoelaborata²⁸ te službenih zabilješki o obavljenim razgovorima s dvojicom poznanika obitelji Kozbašić podnijela „Krivičnu prijavu“ Okružnom javnom tužitelju u Glini protiv nepoznatih osoba zbog kaznenoga djela Ubojstva prema čl. 47, st. 1. Kaznenoga

25 U dopisu sanitarnoga inspektora pogriješno je navedeno da su ubijeni u noći s 5. na 6. studenoga 1991. godine.

26 Fotografije nisu pronađene ni u gradivu fonda SJB Petrinja ni u jednom drugom gradivu iz Petrinje, a koje se nalazi u arhivu HMDCDR-a.

27 Nije sačuvano u gradivu RSK koje je u posjedu HMDCDR-a.

28 Nije sačuvano u gradivu RSK koje je u posjedu HMDCDR-a.

zakona *SR Srbije*²⁹ („Krivična prijava protiv nepoznatog učinioca krivičnog djela“, 1991). Navedene dvije službene zabilješke SJB Petrinja o obavljenim razgovorima ne daju nikakve konkretne informacije o eventualnim ubojicama već se radi o nagađanjima o uzrocima ubojstva. Kao mogući uzroci ubojstva navode se: odbijanje Milana Kozbašića da obuče, kako se navodi u Službenoj bilješci „SMB uniformu“ još tijekom ljetnih mjeseci zbog straha koji je navodno osjećao zbog jednoga brata, onoga koji je bio pripadnik hrvatskih obrambenih postrojbi. Zatim da su ubijeni iz materijalnih pobuda, kako se navodi ili zbog nevraćenih dugova njihovih dužnika³⁰ ili zbog bogatstva obitelji. U iskazima se navodi da je možda u pitanju i osveta jednoga od okrivljenika jer mu je u sukobu s hrvatskim postrojbama poginuo sin („Optužnica“, ŽDORH). Kao još jedan mogući razlog ubojstva navode loše odnose pokojnoga Milana s drugim bratom koji je bio angažiran u srpskim vojnim redovima („Službene zabilješke SJB Petrinja o obavljenim razgovorima“, 1991). Iako se u podignutoj „Krivičnoj prijavi“ navodi i članak 151. Zakona o kaznenom postupku koji nalaže daljnje mjere i postupke „u cilju identifikacije nepoznatog počinitelja“, među pregledanim dokumentima³¹ ne pronalazi se dokaza da su pravne institucije pobunjenih Srba išta učinila u smjeru otkrivanja i eventualnoga kažnjavanja počinitelja navedenoga okrutnoga zločina nad civilima.

Nekoliko dana nakon ubojstva u beogradskoj *Politici* izlazi tekst u kojem se za ubojstvo obitelji Kozbašić optužuje Milanova starijega brata Antuna (u tekstu se navodi ime Tomica). Prema tvrdnji novinara navedeni je brat naručio njihovo ubojstvo jer nisu htjeli prijeći na slobodnu hrvatsku stranu. Iz toga je razloga, navodno, dogovorio „s jednom od malobrojnih ustaških grupa koja se nije uspjela izvući iz obruča banijskih teritorijalaca i jedinica JNA“ da ih ubiju (Volaš, 1991). S pravom se može postaviti pitanje kako bi ta eventualna „ustaška grupa“ koja bi ostala u okruženju više od mjesec dana (Petrinja je okupirana 21. rujna) uspjela naći vremena i snage za počinuti taj zločin kada bi im život bio svakodnevno ugrožen od „jakih srpskih snaga“ koje bi ih držale u okruženju više od mjesec dana. U novinskom se članku ne pronalazi objašnjenje jer ga nije bilo moguće niti dati s obzirom na izmišljanje priče o „ustašama“ kao krivcima za taj zločin. Činjenica da ni zabilješke SJB Petrinje kao motiv ubojstva Kozbašićevih ne spominju „ustaše“ jasno svjedoče o neutemeljenosti tvrdnja iznesenih u *Politici*.

29 Naglasila autorica kao još jedan od pokazatelja stvaranja veza pobunjenih Srba s okupiranih hrvatskih područja sa Srbijom.

30 Imena navodnih dužnika nisu navedena niti u jednom dokumentu.

31 Za potrebe ovoga rada pregledani su dokumenti Okružnoga javnoga tužilaštva u Glini (HR-HMDCDR-79) i Okružnoga suda u Glini (HR-HMDCDR-78).

Na stranicama Veritasa³², u njihovu popisu srpskih žrtava, nalaze se i članovi obitelji Kozbašić, što govori da ih sve smatraju osobama srpske nacionalnosti. Navodi se da su Kozbašići „indirektne žrtve rata“ (Veritas, „Spisak poginulih i nestalih, Kozbašić“, bez dat.). Na stranici je ponuđeno i objašnjenje te formulacije koja glasi da su to „civilne žrtve čija smrt je vezana za rat i ratna dešavanja, ali se njihova smrt/nestanak ne može pripisati bilo kojoj neprijateljskoj strani“. Nadalje navode koje se grupe civila tu nalaze: „uglavnom civilne osobe koje su smrtno stradale u izbjegličkim kolonama izazvanim hrvatskim akcijama “Bljesak” i “Oluja”, ali i u nekim ranijim događanjima: njih 89 se vodi kao umrli prirodnom smrću, deset ih je izvršilo samoubojstvo, 21 osoba je umrla u bolnicama, 18 ih je ubijeno u međusobnim obračunima, troje ubijeno iz nehata, dvoje je nestalo nakon hapšenja od pripadnika milicije Republike Srpske Krajine, šest ih je život izgubilo u prometnim nesrećama, a 16 je život izgubilo na druge načine“, sveukupno 165 civila – barem prema popisu Veritasa. Prema tomu, djelatnici Veritasa smatraju da Kozbašići spadaju u grupu civila koji su izgubili život na način za koji nisu smatrali da je potrebno ikakvo dodatno objašnjenje u njihovoj Bazi (osim ubijeni „na drugi način“) te ga nisu ni naveli (Veritas, „Srpske žrtve rata i poraća na području Hrvatske i bivše RSK 1990.-1998.“, bez dat.).

6. Zaključak

Etnička slika Banovine pa tako i samoga grada Petrinje mijenjala se u korist srpskoga stanovništva prilično naglo u drugoj polovici XX. stoljeća. Uzroci tomu mogu se pronaći u doseljavanju srpske populacije čiji su pripadnici u komunističkom sustavu imali određene povlastice u odnosu na većinski hrvatski narod (vođeća mjesta u društvenim, gospodarskim i vojnim strukturama) te su mogli uspješno djelovati na projektu doseljavanja i zapošljavanja Srba u jakim radnim organizacijama na području Petrinje. Tijekom Domovinskoga rata hrvatsko i ostalo nesrpsko stanovništvo na Banovini moralo je izbjeći na slobodni hrvatski teritorij i dočekati povratak svojim domovima tek nakon operacije „Oluja“. Uz velik broj prognanih, mnogi su (uglavnom nesrpsko stanovništvo) na prostoru Banovine ubijeni. S obzirom da je cilj velikosrpske politike bio stvaranje srpske države na

32 Veritas je srbijanski dokumentacijsko-informacijski centar koji djeluje od 1993., a bavi se popisima smrtno stradalih i nestalih Srba s područja Hrvatske tijekom trajanja Domovinskoga rata. Utemeljitelj i voditelj Centra je Savo Štrbac, nekadašnji političar iz pobunjeničkoga srpskoga korpusa na okupiranom dijelu Republike Hrvatske (Republika Srpska Krajina – RSK). Između ostaloga, bio je član Ratnoga Predsjedništva općine Benkovac, vršio je dužnost sekretara Vlade RSK te bio član Komisije za humanitarna pitanja (Rupić i Sekula, 2010, 34, 370, 394, 419, 424, 436–438, 441, 456, 460, 463, 482).

etnički očišćenom teritoriju ne smije se zanemariti činjenica da je, prema srpskim podacima iz 1993., preostalo svega zanemarivih 7 % Hrvata na okupiranom području. Također, dokumenti srpske provenijencije potvrđuju da se nije blagonaklono gledalo na istraživanje ubojstva Hrvata u Petrinji pa stoga ne čudi da se nakon podizanja kaznene prijave protiv nepoznatih osoba za ubojstvo Kozbašića dalje ništa nije poduzimalo tako da nije pronađeno puno dokumenata o tom slučaju. Srpske vlasti u uspostavljenoj Republici Srpskoj Krajini pokušale su javnost uvjeriti u postojanje svih elemenata pravne države i u načelnu zaštitu ljudskih prava, međutim to je uglavnom bilo mrtvo slovo na papiru. Primjer zločina nad civilima koji je u ovom radu obrađen, zločin nad četveročlanom obitelji Kozbašić iz Petrinje, zaslužuje svoje kaznenopravno razrješenje. Okrivljenici za taj zločin navedeni su imenom i prezimenom u „Optužnici“ koju je podiglo ŽDO Zagreb, a trenutno se nalaze na području Republike Srbije. U svojem su iskazu okrivljenici odbacili optužbe za navedeni zločin. Međutim, iskazi Petrinjaca i drugih neposrednih svjedoka toga vremena, ukazuju na mogućnost da su zaista počinili to kriminalno djelo. Kao eventualni motivi ubojstva obitelji navode se koristoljublje – obitelj je bila dobrog materijalnoga stanja, zatim zločin iz mržnje zbog nacionalnoga/hrvatskoga/podrijetla te osveta jednoga od okrivljenika zbog sina poginuloga u sukobu s hrvatskim obrambenim postrojbama u rujnu 1991., a moguće je da su svi motivi zajedno odigrali ključnu ulogu u počinjenju zločina. Kraj tijela ubijene djece i majke (odnosno na njima) pronađeni su propucani jastuci dok ga uz tijelo oca nije bilo – pitanje je govori li taj podatak da se ipak radi o mržnji prema njemu s obzirom na njegove korijene s hrvatskom stranom (podrijetlo) te to što mu je jedan brat bio pripadnik hrvatskih vojnih snaga?

Na ovom se „studiju slučaja“ mogu uočiti karakteristike velikosrpske politike koje su primjenjive na mnoge primjere zločina pobunjenih Srba na okupiranom hrvatskom teritoriju, a to su pljačka, ubojstva, ignoriranje i zatiranje nacionalnih i ljudskih prava, zanemarivanje istraživanja zločina nad nesrpskim stanovništvom i sl. Zbog toga da se ne bi pokušalo manipulirati žrtvama bitno je istražiti sve takve slučajeve zločina, pa makar to bilo i dvadesetak godina nakon rata. Upravo je tako napravila Republika Hrvatska u konkretnom slučaju kada je 2018. podigla optužnicu za navedeni zločin, a koji će njezin epilog biti tek ostaje za vidjeti.

Izvori i literatura

- „Izbori 1990., Dokumentacija 801. Godina 1990.“ 1991. Zagreb: Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- „Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima“. 1992. Zagreb: Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Rupić, Mate (ur.) (2007). Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (1990.-1991.), Knjiga 1, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.
- Rupić, Mate (ur.) (2007). Dokumenti institucija pobunjenih Srba u republici Hrvatskoj (1990.-1991.), Knjiga 2, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata; Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- Rupić, Mate; Sekula, Janja (ur.) (2010). Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj - lipanj 1993.), Knjiga 8, Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.
- „Optužnica“, Županijsko državno odvjetništvo u Zagrebu, broj K-do-41/17, 27. 9. 2018.: „Dnevnik događaja“ Stanice javne bezbednosti Petrinja, izvadak za datum 5. 11. 1991. (dio spisa „Optužnice“).
- „Krivična prijava protiv nepoznatog učinioca krivičnog djela“, SJB Petrinja, MUP Krajine, broj KU-4/91, 5. 11. 1991. (dio spisa „Optužnice“).
- „Službene zabilješke SJB Petrinja o obavljenim razgovorima“, 5. i 10. 11. 1991. (dio spisa „Optužnice“).
- „Zapisnik o uviđaju“, SJB, MUP SAO Krajine, 5. 11. 1991. (dio spisa „Optužnice“).
- „Službena zabilješka“, PP Petrinja, PU Sisačko-moslavačka, Petrinja, 21. 06. 2004.
- „Službena zabilješka“, V. policijska postaja Petrinja, PU Sisačko-moslavačka, 3. 10. 2000.
- HR-HMDCDR-Baza smrtno stradalih i nestalih u Domovinskom ratu: Hrvatska, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.
- HR-HDA-1745-MUP RH: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 1745, MUP RH, Operativni štab.

HR-HMDCDR-70-SJB Petrinja: Hrvatska, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, fond 70, Stanica javne bezbednosti Petrinja.

HR-HMDCDR-84-SO Petrinja: Hrvatska, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, fond 84, Skupština opštine Petrinja.

Tisak

Prosvjed povodom četničkog ubijanja i ranjavanja u Gornjoj Budičini – župa Hrastovica kod Petrinje. (1991, srpanj 14). Glas Koncila, 7.

Opet napad na Petrinju. (14.09.1991.). Večernji list, 7.

Volaš, N. (11.11.1991.). Na spavanju ubijena porodica Kozbašić. Politika, 8.

Pjevalica, M. (26.01.1992.). Nismo odmetnici. Srpski glas, 5.

Zorić, V. D. (19.01.1994.). Borislav Mikelić: Vraćam se u Petrinju. Nova riječ, 12.

Literatura

Barić, Nikica (2005). Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995. Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Golden marketing – Tehnička knjiga.

Botica, Stipe; Čović, Ante; Judaš, Miloš; Pifat-Mrzljak, Greta; Šakić, Vlado, (ed.) (1992). Mass killing and genocide in Croatia 1991/92: A book of evidence. Zagreb: Hrvatska Sveučilišna Naklada.

Čačić-Kumpes, Jadranka; Nejašmić, Ivica (1991). Promjene etničke strukture Petrinje: demografski i sociološki aspekti. Migracijske teme 7(2), 127-148.

Gajdek, Đuro (2008). Petrinjska bojišnica 1991.-1995. Petrinja: Grad Petrinja.

Golec, Ivica (2014). Povijest grada Petrinje (1240.-1592.-2014.). Petrinja: Matica hrvatska Ogranak u Petrinji; Družba „Braća hrvatskoga Zmaja – Zmajski stol u Sisku“.

Kaličanin, Zoran. (ur). 1996. Republika Srpska Krajina. Topusko: SKD „Sava Mrkalj“; Knin: SKD „Zora“; Beograd: „Radnička štampa“.

Knežević, Domagoj (2011). Srpska demokratska stranka od osnivanja do konstituiranja prvoga višestranačkog Sabora. Časopis za suvremenu povijest 43(1), 7-24.

Marijan, Davor (2016). Domovinski rat. Zagreb: Despot Infinitus; Hrvatski institut za povijest.

Nazor, Ante (2011). Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih (Republika Hrvatska i Domovinski rat: pregled političkih i vojnih događaja 1990., 1991.-1995./1998.). Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.

- Nazor, Ante; Gotal, Nikolina; Lukan, Biserka; Vojković, Ana Marija; Žužul, Marija (ur.) (2011). Hrvatska policija u Domovinskom ratu. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova.
- Pavković, Mate (1997). Hrvatske ratne štete. Zagreb: Defini.
- Radelić, Zdenko; Marijan, Davor; Barić, Nikica; Bing, Albert; Živić, Dražen (2006). Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat. Zagreb: Školska knjiga; Hrvatski institut za povijest.
- Ružić, Slaven. 2017. Djelovanje „Vlade Republike Srpske Krajine“ 1991.-1995. Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.
- Sekula Gibač, Janja; Vučur, Ilija (2018). Služba unutarnjih poslova i policaji srpske nacionalnosti na pobunom zahvaćenom području u sjevernoj Dalmaciji, Lici i na Banovini 1990. Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira 21(2), 13-46.
- Slišković, Marija (ur.) (2007). Snaga ljubavi: činiti dobro. Knjiga peta: Petrinja. Zagreb: Udruga Žene u Domovinskom ratu; Parvus d.o.o.

Internetski izvori

Izbori 1990., Odbornici u skupštinama općina RH, po općinama i prema nacionalnosti, pristup ostvaren 15.02.2019.

https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/data/parlament/1990/rezultati/1990_1_1_Sabor_Rezultati_Drustveno_politicko_vijece.pdf

Izješće Vlade Republike Hrvatske o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanja prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba, pristup ostvaren 14. 03. 2019., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1998_07_92_1248.html

Priopćenje DORH-a o podizanju optužnice protiv dvojice okrivljenika zbog ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, pristup ostvaren 14. 02. 2019., <http://www.dorh.hr/zagr01102018>

Veritas, Spisak poginulih i nestalih, Kozbašić, pristup ostvaren 21. 03. 2019., <http://www.veritas.org.rs/srpske-zrtve-rata-i-poraca-na-podrucju-hrvatske-i-bivse-rsk-1990-1998-godine/spisak-nestalih/?txtTrazi=kozba%C5%A1i%C4%87&Pronadji.x=8&Pronadji.y=11>

Veritas, Srpske žrtve rata i poraća na području Hrvatske i bivše RSK 1990.-1998., pristup ostvaren 21. 03. 2019., <http://www.veritas.org.rs/srpske-zrtve-rata-i-poraca-na-podrucju-hrvatske-i-bivse-rsk-1990-1998-godine/>

Serbian crimes against civilian population in Petrinja area in 1991 – an example of the Kozbašić family

Summary

During the Homeland War Petrinja and the Petrinja area were destroyed due to the Greater Serbia aggression, the population was expelled, many civilians and Croatian soldiers were killed, and the area was eventually occupied in autumn of 1991. The occupation lasted until August 1995, until the “Storm Operation”. After presenting political and military context of the situation before the crime was committed, the paper will focus on the murder case of the four- member Kozbašić family committed in occupied Petrinja. The paper is mainly based on documentation of Croatian and rebel Serb institutions, literature and newspapers were used as an additional source. Local restaurant owner and nurse, Milan and Gordana Kozbašić,, with two elementary school children, Tamara and Alen, remained living in Petrinja even after the Serbs occupied the city on September 21st, 1991. They were killed early in November of the same year. The identities of the two defendants for this crime are known, at least according to the indictment filed at the Zagreb County Court at the end of 2018. A thorough investigation of such criminal acts contributes to the detection of perpetrators of crimes and prevents manipulation of victims and numbers of civilians killed during the Homeland War.

Keywords: Petrinja, Greater Serbian aggression, crimes against civilians, children killed, Kozbašić Family.